

ՏԱՍՆ ԵՒ ՉՈՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարվանը 6 ռուբլի: Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
Կամ. Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԳԱՌՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կաթնամտեսութեան ուսումնարանի կողմանու. Նամակ կարօց. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Բանդուկի Զերչիկի ճառը. Արտաքին լուրեր. — ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ. — ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ. — ՅԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Սուրբալուի շտեմարանների մասին.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԹՆԱՏԵՍՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԿՈՎԿԱՍՍՈՒՄ

Մեր երկրի անտեսական կանոնադրող անաշխատեցողութեան մեծ գործը փոքր առ փոքր իր վրա ուշադրութիւն է դարձնում: Ուրախալի է մասնա-ցոյց անել այնպիսի երևոյթների վրա, որոնք տա-նում են դէպի այդ կենսական նպատակը: Այդ տեսակէտից առանձին համակրութեան արժանի է պ. Ալեքսանդր Բալանթարի գեկուցումը, որով նա Գլխավոր տեսական ընկերութեան ամսիս 7-ի ընդ-հանուր ժողովում արծարծեց կովկասում կաթնա-ամսուտեան ուսումնարանի հիմնելու խնդիրը: Իր գեկուցման սկզբում, պ. Բալանթար, հարցը-դեց հետաքրքիր տեղեկութիւններ Անդրկովկասի մի քանի տեղերի կաթնամտեսութեան մասին: Զեկուցանողը անձամբ ճանապարհորդել է Ալեք-սանդրապօլի, Չանգեզուրի, Նոր-Բայազէթի և ու-րիշ մի քանի գաւառներում, ծանօթանալու այդ տեղերի անասնապահութեան և կաթնամտեսու-թեան գործի հետ: Կաթնամտեսութիւնը աւելի առաջ է գնացած լեռնային տեղերում, որտեղի-ժողովուրդը պարագում է գլխավորապէս անասնա-պահութեամբ: Առաջին տեղը բունում է ոչխա-րի կաթը, որից պարագում է մեծ քանակու-թեամբ զանազան տեսակի պանիր, թէև այդ պա-նիրը շատ անգամ բաւականութիւն չէ տալիս մինչև իսկ ներքին գործածութեանը: Կովի և գո-մէշի կաթը ծառայում է գլխավորապէս անային գործածութեան համար, և մասամբ էլ պատրաս-տում են դրանից խոյ: Մեր երկրում ոչխարա-պահութեանը առանձին նշանակութիւն է արվում,

որովհետև դա ունի անտեսական մի քանի առա-ւելութիւններ, և աւելի յարմար է արօտանեղի-ների տեսակէտից: Ոչխարի բրդի մեծ կարևորու-թիւնը աւելի է նպաստում ոչխարապահութեան զարգանալուն: Ընդհանրապէս թէ կաթնային տըն-տեսութիւնը, և թէ անասնապահութիւնը երկրի մէջ արդիւնաւէտ կացուցանելու և անցնելու համար, հարկաւոր են դրական և խելացի միջոց-ներ, որոնցից գլխավորապէս չնշարկեցաւ գեկուցու-նողի կողմից կաթնամտեսութեան զարգացման հիմնարկութեան հարցի վրա: Խոսելով Ռուսաս-տանում հիմնվող կաթնամտեսութեան ուսում-նարանների վրա, պ. Բալանթար անցավ կաթնա-ամսուտեան զարգացման հիմնելու բուն խնդրին, մի քանի ընդհանուր նկատողութիւններ անելով այն մասին, թէ ինչ բնաւորութիւն պէտք է ու-նենայ մեր երկրում հիմնելի կաթնամտեսական զարգացման: Այդ զարգացման պէտք է ունենայ, բուն գործնական բնաւորութիւն, և սկզբում նա պէտք է լինի մինչև իսկ մի տեսակ փորձնական ֆ և ր մա: Առանձին ուշադրութիւն պէտք է դարձնել գե-կուցանողի կարծիքով, տեղի վրա, որպէս զի նա լինի մտիկ երկրի կենտրոնին և յարաբերութիւն ունենայ մեծ ճանապարհների հետ: Ռուսաստանի տեղը պէտք է յարմարութիւն ունենայ և իբրև արօտանեղի անասնապահութեան համար: Ռուս-նարանը պէտք է ունենայ ֆերմա, կովեր և ոչխար-ներ: Սկզբում առաջին տեղը այդ զարգացում պէտք է արվի իւրի պարագաւորութեանը: Վերջա-նելով իր գեկուցումը, պ. Բալանթար, հրահրեց ընկերութեան ուշադրութիւնը այդ հարցի վրա, և առաջարկեց ընտրել մի յանձնաժողով, որի վրա պարտաւորութիւն դրվի կազմել զարգացման կազ-մակերպութեան ծրագիրը, որպէս տեղը, ծախսերը, և ուրիշ հարկաւոր մանրամասնութիւնները: Զեկուցումը առաջ բերեց բազմատեսակ առար-կութիւններ, որոնց հետևանքն այն եղաւ, որ ժո-ղով միանգամայն օգտակար և անհրաժեշտ գտաւ կաթնամտեսութեան զարգացմանը, որ ՚ի հարկէ, սկիզբ կը լինի այդ տեսակ գործնական մի շարք զարգացումներ: Ռուսաստանը պէտք է հիմն-վի կենտրոնից ոչ հեռու, անասնապահութեան զարգացած տեղում, պէտք է ունենայ սկզբում մո-տաւորապէս 500 զուրու ոչխար և մինչև 100 զը-

լուի կով: Ժողովը ընտրեց մի յանձնաժողով, որ պէտք է կազմի զարգացման նախագիծը, և առաջի-կայ գարնանը պէտք է որպէս զարգացման հիմնելու կառավարութիւնը մի յարմարաւոր արօտանեղի: Յանձնաժողովի անդամներ ընտրվեցան պ. պ. Բալանթար, Վերմիշով, Գլազով, Գաբրիել, Զի-րենկո: Իր ժամանակին «Մշակը» կը խօսի Ար-գիւսայի ճորը, որ ուրիշ վերստ երկայնութիւն ու-նի և դուրս է գալիս Գաբրիելի գիւղը: Զարի մի-ջից մերթ փոփոխելով, գոռաւով, մերթ նա ի նազ հոսելով ընթանում է կարս-չալը, որ պէտք է լինի հիւսիսի յիշած Ռահը: Գետի երկու կողմ բարձրանում են ահագին, տեղ-տեղ միմեանց վրա շեղված ժայռեր, սակայն այդ ժայռերը մերկ չեն, այլ ծածկված բաւականին փարթամ մի բուսականութեամբ, որ գեղեցիկ տեսարան է ըն-ձայում ճանապարհորդին: Մի նոր և գեղեցկաչէն կամուրջից անցնելով կարս-չալի հանդիպակաց ա-փը, մենք դուրս եկանք ճորից և երեք վերստ ևս յառաջ գնալուց յետոյ հասանք Փալտրուան հա-յարնակ գիւղը: Այստեղից պարագայէս սկսեցին երեւալ վերջին բուսականութեան պատերազմի մի-ջոցին երկու բանակների բռնած ռազմագիտական կէտերը, անս Գլազով-թափան, Գապար-թափան, մեծ և փոքր Եանիները և հուշակաւոր Արանտ: Այդ դիրքերից մտաւորների վրա այժմ ևս ստուե-րագրվում են պատնէշների ու խրամների հետքեր, ունանց վրա տեսնվում են կարկառված խաչա-զուրի յիշատակարաններ: Գարձեալ խորատու-գիւղում է մարդս դառն, անհրապոյր յիշողութիւննե-րի մէջ: Գժբաղը երկիր, որ ասպարէզ եւ դար-ձած եղել յարատե պատերազմների, որ քեզ տի-րելու համար միլիոնաւոր անձինք վայր են դրել իրանց զուրկ այս դաշտավայրերի վրա, դեռ այժմ ևս հարգարար մայրեր, քայրեր, ամուսին-ներ Ռուսիայի խորքերում ու Տաճկաստանի մէջ սղում, ողբում են իրանց կորցրած վաղապեռ հարազատներին: Փալտրուան գիւղից կարելի է մի կարծ, բայց հասարակ ճանապարհով գնալ կարս: Այդ ճանապարհի անյարմարութիւնն այն է, որ ամբողջ տարածութեան վրա մինչ կարս, միայն շեղվածքն անուանեալ հանդուրաններում կայ ջուր, և այն ևս մի լճացած, օրգանական մասնիկների խառնուրդով մի սրտազայն հեղուկ վատ ցորենի հետ, յանձնում է շտեմարանին, որով և պարտքը վճարած է լինում:

վատ ցորենի հետ, յանձնում է շտեմարանին, որով և պարտքը վճարած է լինում: Այս մէկ փաստ՝ որ ամենապահածախոս կերպով բացատրում է իրողութիւնը: Հարկաւոր եմ հա-մարում յիշատակել հետեւալ սովորական դէպքը: Երկու ամիս առաջ ստիպվեցայ հինգ խալվար ցորենի գնել, բայց գիւղացիների մօտ վերջացած լինելով, բարեկամներս խորհրդով դիմեցի Ալի-զամարու գիւղի շտեմարանի կառավարիչներին փոխ վերջնելու, որպէս զի կարելի ժամանակ նոր ցորենով վերադարձնեմ: Տանտեղը և նրա քա-ւորը (շտեմարանի կառավարիչներն են) մեծ պատ-րաստականութեամբ յօժարեցան տալ միայն պայ-մանների ժամանակ ընդդիմացան կշռով տալ, այլ պահանջեցին չափով ստանալ և չափով վե-րադարձնել: Ստիպված համաձայնեցայ և գնացիքը ցորենը տեսնելու: Շտեմարանի տունը գտնվում էր փոս ընկած բակի մէջ, որը ժամանակով մի աղքատ ընտանիքի համար հաց թխելու է ծառա-յիլիս եղել, իսկ շտեմարան դառնալուց յետոյ երկար միջոց կրակ չէր մտած նրա թոնիրը: Խո-նաւորութեան պատճառով սարսափելի վատագու-ցիկ հոտ էր գալիս այնտեղից, այնպէս որ չը կա-րողացայ ներս մտնել, այլ խնդրեցի նմուշը դուրս բերել: Տանտեղին հաճելի եղաւ առաջարկու-թիւնս, ուստի շտապով ներս մտաւ և, չը գիտեմ որ անկիւնից, մէկ բուռը ցորենի դուրս բերեց: Թէպէս մաքուր չէր նմուշի ցորենը, բայց, հան-գամանքների չնորհիւ, համաձայնեցայ ընդունել: Անցաւ ուղիղ տան և ուրիշ օր: Ուրախացի ծա-ռայիս շտեմարանից ցորեն ստանալու: Եր-կու ժամից յետոյ վերադարձաւ ծառան ասելով «Այա, դու քո մախիտ դուռնանը հօ չէս, էն գի-

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՍՈՒՐՄԱՌՈՒ ԾԵՏՄԱՐԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Մեր ժողովուրդը դեռ ևս զօրկ է նոյն իսկ ընտեան պարզներով օգտվելու կարողութիւ-նից: Նայեցէք լայնածաւալ Արաքս գետի վը-րա և նրա ափին գտնվող Սարգարաբազի անա-պատին, հողը փոքր ինչ բարձր լինելով Արաքսի ափերից՝ անհնարին է թվում ժողովրդի աչքին որ և է արհեստական միջոց դործագրելով ուռ-գել յիշեալ ընդարձակ տարածութիւնը, որից ըս-տացած օգուտը տասնապատիկ է լինելու: Թէ-պէտ երկրագործութեան հայրենիք կարելի է հա-մարել Երևանի նահանգը, բայց աղքատութեան տակ ճնշվում են հողատէրերը, այգեատէրերը, և այլն: Թէպէտ ցորենի, գարու և ուրիշ այսպիսի բոյսերի կենտրոն կարելի է համարել դարձեալ նոյն Երևանի նահանգը, բայց մի հասարակ դէպ-քի պատճառով շատերը սովորած լինելու վտան-գին ենթարկվեցան դարձեալ նոյն Երևանի նա-հանգում: Ինչն է այս բոլոր թշուառութիւնների պատճառը: Անհողութիւնը և հասարակական վատ կազմակերպութիւնը: Այդ նկատողութիւնների շարժառիթը եղաւ մեր գիւղական շտեմարաններից մէկը, որի ող-բալի կացութիւնը միանգամայն ուշադրութիւնս գրաւեց: Այստեղ օրինակ եմ բերում Ալիզամար-լու գիւղի շտեմարանը, հաստատ գիտնալով, որ միւս գիւղերի շտեմարանները սրանից աւելի

բարեւոր դրութեան մէջ չը պիտի լինեն, որովհե-տև միւս գիւղացիների զարգացումը և հողատա-րութիւնը նոյն աստիճանների վրա են կանգնած: Բացառութիւն կազմող գիւղերը շատ քիչ են: 1880 թվի սովից յետոյ, մի կարգադրութիւն ե-ղաւ, այն է՝ հիմնել բոլոր գիւղերում հասարա-կական շտեմարաններ: Աւելի օգտաւէտ կարող էր լինել յիշեալ կարգադրութիւնը, եթէ նախա-պէս հասկացնէին ժողովրդին շտեմարանների բուն նշանակութիւնը և լաւ հսկողութեան տակ դէմին շտեմարանների կառավարութիւնը: Շտեմարանների վերաբերեալ օրէնքները իրիստ տանձնամտիկ են, հասարակութիւնից ընտրվում են երկու կամ երեք անձինք կառավարիչներ, որոնց պարտականութիւնն է կարելի ժամանակ իւրաքանչիւր հոգուց ստանալ բուն ֆունտ ցո-րեն կամ գարի, հետեւեալ դարմանը ցորենը ժող-վրդին, իսկ այնանը կարելի ժամանակ նորից ժողովել թէ պարտաւոր սուրբը և թէ դար-ման ցորենը, ապա պահպանել հաշիւները և այլն: Շտեմարանների նշանակութիւնը չը հասկանա-լու պատճառով սկզբում ժողովուրդը դժուարու-թեամբ էր յանձն առնում կատարել յիշեալ կար-գադրութիւնը, մինչև անգամ շատ տեղերում մը-տանում էին դիմադրել և չը կատարել յիշեալ օգտաւէտ կարգադրութիւնը: Շտեմար կարծում էին թէ այս հացահատիկների սուրբը դօրքի հա-մար է ժողովում, ինչպէս Տաճկաստանում են անում: Մասնաւոր այն պատճառով էին այսպէս մտածում, որ շտեմարանները հիմնվում էին ան-միջպակ պատերազմից յետոյ: Երկար մտառնջ-վելուց յետոյ, ժողովուրդը վճռեց մի կերպ յար-

մարվել: Գտան հարը: Ամեն մարդ իր կալը ժո-ղովրդուց յետոյ յանձնում է շտեմարանին կայե-րից մնացած ամենաանպիտան մասը, որը շտա-կանք է կոչվում, որով առհասարակ ընտանի-թուշուններն են կերակրվում: Տակաւոր խառն է յարգով, հողով, չափով, վերջապէս իսկական ցորենը աւանդել մէջ գուցէ չորսորդ մասը չէ կազմում: Կառավարիչներն էլ լուի իրանց պաշ-տօնը վարած լինելու համար ստանում են ժող-վրդից հատկաւ և լցնում են մէկ տան մէջ: Ըստա-ցած լինի աղը պատուպարանը լինի խոնաւ, հա-ղար ու մի միլիարդով հարուստ, թէկուզ մէկ օրվայ մէջ ամբողջ շտեմարանը ոչինչ դառնայ, հոգս չէ այդ բանը կառավարիչների համար: Բո-լոր այս խայտառակութիւնների վրա կառավա-րիչները շատ անտարբեր կերպով են նայում: վերջապէս այս ընտրվածները ոչ թէ շտեմարան-ներն են կառավարում, այլ իրանց սակով՝ ւեօրա են ստանում: մինչև միւս ընտրութիւն-ները: Այժմ ինչն ըստ ինքեան մէկ հարց է ծագում, թէ ժողովուրդը ինչպէս է փոխ առնում իր տը-ված անպիտան ցորենը, որի դրութիւնը իրան լաւ յայտնի է նոյն իսկ կառավարիչները: ձեւքում եղած ժամանակը: Պատճառները պարզ են: Ա-ռաջինը՝ աղքատ գիւղացին անձարութիւնից է դիմում փչացած շտեմարանին, երկրորդը՝ նա վե-րադարձնում է, այն, ինչ որ ստացել է: Օրինակ՝ գիւղացին փոխ է առնում շտեմարանից տաս լի-րը ցորեն, մաքրելով՝ գոյացնում է դեցուր երկու լիւր մաքուր ցորեն, իսկ մնացած ութ լիւր տա-կանը պահում է մինչև վերադարձի ժամանակը և այդ տակաւնը խառնելով երկու լիւր դարձեալ

վատ ցորենի հետ, յանձնում է շտեմարանին, որով և պարտքը վճարած է լինում: Այս մէկ փաստ՝ որ ամենապահածախոս կերպով բացատրում է իրողութիւնը: Հարկաւոր եմ հա-մարում յիշատակել հետեւալ սովորական դէպքը: Երկու ամիս առաջ ստիպվեցայ հինգ խալվար ցորենի գնել, բայց գիւղացիների մօտ վերջացած լինելով, բարեկամներս խորհրդով դիմեցի Ալի-զամարու գիւղի շտեմարանի կառավարիչներին փոխ վերջնելու, որպէս զի կարելի ժամանակ նոր ցորենով վերադարձնեմ: Տանտեղը և նրա քա-ւորը (շտեմարանի կառավարիչներն են) մեծ պատ-րաստականութեամբ յօժարեցան տալ միայն պայ-մանների ժամանակ ընդդիմացան կշռով տալ, այլ պահանջեցին չափով ստանալ և չափով վե-րադարձնել: Ստիպված համաձայնեցայ և գնացիքը ցորենը տեսնելու: Շտեմարանի տունը գտնվում էր փոս ընկած բակի մէջ, որը ժամանակով մի աղքատ ընտանիքի համար հաց թխելու է ծառա-յիլիս եղել, իսկ շտեմարան դառնալուց յետոյ երկար միջոց կրակ չէր մտած նրա թոնիրը: Խո-նաւորութեան պատճառով սարսափելի վատագու-ցիկ հոտ էր գալիս այնտեղից, այնպէս որ չը կա-րողացայ ներս մտնել, այլ խնդրեցի նմուշը դուրս բերել: Տանտեղին հաճելի եղաւ առաջարկու-թիւնս, ուստի շտապով ներս մտաւ և, չը գիտեմ որ անկիւնից, մէկ բուռը ցորենի դուրս բերեց: Թէպէս մաքուր չէր նմուշի ցորենը, բայց, հան-գամանքների չնորհիւ, համաձայնեցայ ընդունել: Անցաւ ուղիղ տան և ուրիշ օր: Ուրախացի ծա-ռայիս շտեմարանից ցորեն ստանալու: Եր-կու ժամից յետոյ վերադարձաւ ծառան ասելով «Այա, դու քո մախիտ դուռնանը հօ չէս, էն գի-

է, որին ըմպելու համար անշուշտ մարդս պէտք է տանջանք զգացած լինի ծարաւից: Այդ ճանապարհին մեծ մասը ներկայացնում է մի անմարդաբնակ, գրեթէ ամայի տարածութիւն, որ ծածկված է առատ բուսականութիւնով. ոչ ոք չէ հնձում այդ խոտերը, այլ զբքա իրանք իրանց չորանում են աշնանային արևից: Հէնց այդպիսի անցարմարութեան պատճառով խճուղին անց են կացրել մի ուրիշ, երկրորդ ճանապարհով: Յառաջանալով այդ ճանապարհով և հանդիպելով տաճկական գիւղերի աւերակներին, կամ դուրսընդհարի ու մարտիաների նորաշէն դիւղերին, հուսկ յետոյ մտնում էք դարձեալ կարս-չայի ձորը: Այստեղից մինչ կարս մտնում է արդէն 12 վերստ: Համապարօն անցնում է մի գեղեցիկ խճուղով և կարսի ամրութիւնների գծադրութիւնը սկսում է պատկերանալ: Ահա, վերջապէս և կամուրջը, մի գեղեցիկաշէն, հայկապ կամուրջ, որի երկու կողմ տերրաւի նման, բարձրանում են կոթմածոյ քարերից շինած սանդուղիները, որոնցով երկու կողմի մարտկոցների հետեակադրոջը հողորդակցութիւն է ունենում միմեանց հետ: Նոյն կամուրջի երկու կողմից՝ լեռան կողմերի վրա զաւարտւն խճուղին լինում թաղանթների զէպ մարտկոցները կամ զէպ ձորը բարձրանալու կամ իջնելու համար է սահմանված: Ահա և ժայռերի մի վիթխարի գագաթի վրա բազմած հաստապարկայ միջնաբերդը: Այդ միջնաբերդի վրա մեզ ցոյց են տալիս այն կետը, որտեղից տաճիկները դուրսելիս են եղել հայ կամ թուրք այն յանցաւորներին, որոնք կասկածանք էին ենթարկվել ուսու բանակի հետ յարաբերութիւն ունենալու մէջ: Կրակից ոչ շատ հեռու երևում են նոյն ժայռերից սրված անհայն քարաստերի բեկորները, որոնք անցեալ տարիներում իրանց տակ թաղեցին մի թէ երկու անձանց: Կրակից ևս վաղը զէպը գտնվում է հայոց մայր. եկեղեցին, որի գագաթում գտնվում են տեղիս սրբազան առաջնորդի ընկալարանը և երկուսու ուսումնարանաց շինութիւնը: Լեռների ստորտներին և լանջերի վրա՝ անկարգօրէն դեռեղվել են տներ: Տները մեծ մասամբ հողաշէն են և շինված տաճկական տղեղ, անձուռնի ճաշակով: Փողոցները նեղ են, խորտուրդող և վարչութիւնը անհայն դժուարութեամբ միայն կարողանում է անցկացնել կանոնաւոր փողոցներ, խճուղի դարձնելով զոցոս: Այժմ կարսի հարաւարեկեան, բաւականին ընդարձակ դաշտի վրա սկսել են շինել նոր տներ, որոնց մի քանիսը գեղեցիկ հակապատկեր են կազմում շուրջ գտնված ամալական շինութիւնների մէջ: Այդ բոլոր շինութիւնների մէջ աչքի է ընկնում պատմական յիշողութիւնների հետ կապված երկրորդային Առաքելոց եկեղեցին:

Վերջապէս, անցնելով ուսումնարանների բացման հանդիսին, թողնելով մի ազատ ժամանակի բոլոր տեղիս անբարձր դուրս գործն պիտի տեսա: Իսկոյն գնացի շտեմարանը ծառայի նկատողութիւնը ստուգելու, և Աստուած իմ, միանգամայն ապշեցաց նկատելով հացատան մէջ աղբի կոյտը, որի վրա զեռուցները և ցորենի ոչխիւները զբօսում ու ունում անմայն խաղաղութեամբ: Որքան էլ նեղ գրութեան մէջ լինելի՜ սակայն ընդունել այն անկարող էի, բայց փորձի համար զէս ու զէն տալով մէկ բուռը ցորեն վեր աւանդելով սիմնցի, և որովհետև ցորենի միջուկը ոչխիւները վայելել էին ու այն տեղ ընկալութիւն հաստատելու ուստի սխմելուց ձեռքբան մնաց մէկ փոքր թէփ, ոչխիւների մէջ մասը մատերիս արանքից շապակցին փախուտուտ տալ, իսկ միւս մասը հետը արորդիցին: Կրակից յետոյ փորձեցի ցորենի կոյտը ցրվել կամ խառնել, բայց նա անշարժ մնաց, որովհետև հողը և խանութեան պատճառաւ ցորենի հատիկները միմեանց էին կպել: Ամենածանր տղաւորութեան տակ, — ես բացատրեցի վեբիւններին շտեմարանների նշանակութիւնը, նախատելով նրանց անհող վարմուճը: Աւելի զգուշիւն այն էր, որ նրանք անպատկառ կերպով աշխատում էին խաբել ինձ: — Երբ հեռանում էի այնտեղից, տանուտէրի գիշերապահը բռնիւրդ չէն, ոչիւ կերած ցորենը հաւերը չեն ուտի, և այդ ոչխիւներ ցորենից առնելով մէկ ափ, ցրվեց բախում կանգնած հաւերի մօտ: Իսկոյն վրա յարձակեցին հաւերը և ոչխիւներ ցորենը կերան: Շտեմարանը տեսնելուց յետոյ միայն պարզվեց վեբիւնների ընդդիմութեան պատճառը, որ նրանք չէ կամեցան կշիւտով տալ և կշիւտով ստանալ:

Թէպէտ ցրակի է ամենաաշխատաւոր տարր-դիւ-

կարսի մանրամասն նկարագրութիւնը: Ամեն 21-ին կատարվեցաւ երկուսու ուսումնարանների բացումը: Յատկապէս այդ պատճառով հանդիսաւոր պատարագը մատուցեց տեղիս առաջնորդ սրբազան Աղուանեանց: Բացի պատարագի միջոցին արած առեւտրանութիւնը, սրբազան առաջնորդը պատարագից յետոյ մի սրտաշարժ քարոզով հրաւիրեց երկուսու հանդիսականներին ուղչոյն տալու այն հիմնարկութեանը, որին անցեալ տարի նոյց գաւակուճը հրաժեշտ էին տուած: Յուզված, զողորմուն ձայնով սրբազան պատարագիչը յարտաւոքիւն մտղիկից Արարչից սուրբ եկեղեցու ու նրա քոյր ուսումնարանի համար, որի մէջ աղբի գաւակուճը պատրաստվէին դառնալ բարի և օգտակար քաղաքացի-հպատակներ, ոգտուէտ թէ առ պիտութիւնը և թէ աղբը: Յետոյ սրբազանը երկար օրեր և բարօրութիւն մտղիկից Օգոստոսիսա թաղաւոր-կայսեր և Վեհափառ Կաթողիկոսի կենդանի պատրաստվէին դառնալ բարի և օգտակար քաղաքացի-հպատակներ, որոնցով ընդհանրապէս սրբազանի ջերմ խօսքերից, աղօթակից էր լինում արեգաբլուր քաճանջապետին և բոլորի երեսի վրա նկատվում էին արտասուքի կաթիլներ: Այդ մտղիկից կատարվեցաւ վասն կենաց թաղաւոր կայսեր և առհասարակ թաղաւորող Տան համար, որից յետոյ սրբազան Աղուանեանցի առաջնորդութեամբ և խոսն բազմութեան ուղեկցութեամբ երկեղեցական թաղաւոր մտաւ ուսումնարան: Այդտեղ ուսումնարանների տեսուչ պ. Երզնկեանց մի համառու առեւտրանութեամբ բացատրեց ժողովրդին ուսումնարանի նշանակութիւնը մի աղբի բարոյական և մտաւոր զարգացման գործում: Յիշեց այն յարաբերութիւնները, որ ծնողը ունենալու են զէպի ուսումնարանը, որպէս զի այն վերջինս կարողանար յաջողութեամբ կատարել իր պարտաւորութիւնները զէպի իր սաներն ու սանուհիները: «Ուսումնարանը, — սասց պ. Երզնկեանց, — այն ժամանակ կարող է յաջողութեամբ յառաջ ընթանալ, երբ ընտանիքը և ուսումնարանը համբարաշխաբար կը գործեն և երբ հողաբարձութեան ջանքերին — ուսումնարանը բարեկարգուի: — Վախիկ կը լինի հատարակութիւնը: Եւ արդարեւ, ոչքան նկատում է հմ, հատարակութիւնը աջակցում է մեր հողաբարձութիւններին: Ի վերջոյ սրբազան առաջնորդը պահպանվելով փակեց հանդէսը և իւրաքանչիւր: զը ուրախ-ուրախ շնորհաւորելով ուսումնարանների վերածնութիւնը ցրվեցաւ ակոթած ապաւորութիւն տանելով այդ օրվայ հանդէպից: Հետեալ օրից արդէն սկսվեցաւ աշակերտների և աշակերտուհիների ընդունելութիւնը և այժմ զոցոս թիւը հասնում է 200-ի: Յոյս կայ որ այդ թիւը հասնի մինչև 400, գուցէ և աւելի: Տեղիս արակիսն զարթոց երկդա-

զացու հասարակական գործերը այսպիսի ստոր լիծակի մէջ տեսնել, սակայն մեզարդել ևս անկարելի է նրան, քանի որ նա գտնվում է ամենախոր տղիտութեան մէջ, ծանօթ չէ համայնական սկզբունքներին, չունի սրտացաւ առաջնորդ, չունի հասկացողութիւն հաւաքական ոյժ գործելու մասին և հատարակական գործերում չէ ունեցել խիստ կոնսորը:

Կրեական այդ կարևոր հիմնարկութիւնը, — հասարակական շտեմարանները, — կանոնաւորելու համար, պէտք է, իմ կարծիքով, զիմել, ի միջի այլոց, և հետեալ մի քանի միջոցներին, որպէս զի այնպիսի բարիքները չը մնան վերև նկարագրած ողորմելի և ապարդիւն գրութեան մէջ:

Ա) Եթե քան շտեմարանի բացելը, իմ կարծիքով, հրահանգ պիտի տրվի գանազան յարմար կազմում ունեցող անձանց, որինակ զիւղական վարժապետներին, հասկացող քաճանաններին, որպէս զի նրանք, մինչև իսկ եկեղեցիներում՝ բացատրէին շտեմարանների նշանակութիւնը, որի կանոնաւորելը հողեր ու պարտականութեան նման մէկ պահանջ դառնար ժողովրդի համար: Մահմետականների համար էլ նոյն բանը պիտի կատարվի մեզ չխտնում՝ զաղիւնների, մոլանների և ակոնուներին միջոցով:

Բ) Շտեմարանի համար անպատճառ հասարակական յարմար շինութիւն չլինի, որինակ՝ չոր, ընդարձակ, օդանայքերով, հով տեղում և ազատ մկները:

Գ) Կառավարչներից պիտի պահանջվի, որ նրանք ամենայն տեսակ կիցտոտութիւն ցորենի տեղ չընդունեն, այլ ամենայն կերպ աշխատան մարդը հայաստանիներ ստանալ:

սարանեան է, իսկ օրիորդացը — մի դասեան: Այստեղ ցորս է զգացվում: Օրերումս ձկնը իր սպիտակ սաւանով ծածկեց մօտակայ լեռները: ***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԵՐՔԵՆՏԻՑ մեզ գրում են: Չը նայելով խօսքերի Ռուսաստանի սահմաններին մօտենալու լուրերին, որոնք, ի հարկէ, այստեղ էլ իմացվել են, քաղաքումս թագաւորում է կատարեալ անմաքրութիւն: Փողոցներում յաճախ էք տեսնում կենդանիներ լեշերն ընկած, որոնցից 200 քայլ հեռաւորութեան վրա սարսուխիլի զարձանատութիւն է տիրում: Քաղաքի ամենալաւ մասերն էլ անասելի կեղտաւ գրութեան մէջ են պահվում, ուրիշն կարող էք ձեռք երևակայել թէ ինչ կը լինեն յա ընկած թագերը: Երանալը այստեղ ցրուսել է:

Մեզ գրում են ՄԵՂՐԻ գիւղից, որ սեպտեմբերի 22-ին այդտեղ անձրեային և ցորս եղանակ անկույց յետոյ, ձիւն եկաւ Շրջակայ տարերս ամբողջապէս ծածկվեցան ձիւնով. ձիւնը եկաւ և շրջակայ գիւղերում 1/2 արշիլից աւելի բարձրութեամբ: Շատ տեղերում, թղթակցի աւելով, գիւղացիք մեծ վնաս են կրել, որովհետև ցորենի զէպը ձիւնի տակ են մնացել և շատ տեղերում բոլորովին փչացել են:

Մեր լրագրի ՇՈՒՆԱՎԵՐԻ թղթակցը հետեալ նկատողութիւնն է ուղարկել մեզ: «Թէ և մեր ուսումնարանի համար հողաբարձութիւնը արդէն ընտրված են, բայց ահա սեպտեմբերի վերջն է և զեռ ուսումնարանը բացված չէ: Չարմանում եմ թէ ինչ է պատճառը որ մեր շուգալիցիք այսպէս չուտ ստեղծին ուսումնարանից: Ահա մի տարի է, որ օրիորդաց ուսումնարանի համար ընդարձակեցին ու Աստուածածինի գաւիթը, իսկ այժմ ոչ թէ միայն օրիորդաց դպրոցի մասին, բայց և աղայոց դպրոցի մասին անգամ չեն ուղում մտածել: Մեր շուգալիցիք միայն իրար զէմ ունեցած թշնամութեան մէջ շատ քաջ և շատ սովորն են:»

Մեզ հաղորդում են ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ, սեպտեմբերի 29-ից, որ այդտեղի հայոց դպրոցների հողաբարձութիւնի ընտրութեան թղթիցը, առանց հաստատման յետ նա ստացվել: Ասում են որ ընտրութեան թղթիցը այն պատճառով են անվաւեր համարվել, որ նոր ընտրված հողաբարձութիւնն էլ իրանց անունները ստորագրել են, որպէս ընտրողներ, այն թղթիցի տակ, որտեղ յայտնվում է, որ իրանք հողաբարձութիւն են ընտրված: Ուրիշն ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ հողաբարձութիւնը այդպիսով իրանք ի-

որովհետև եթէ հունձը վատ դնայ, ընկանաբար ժողովուրդը չը պիտի կարողանայ վճարել թէ շտեմարանական տուրքը և թէ նոր առած պարտքը, և այսպիսի զէպներում շտեմարանը կորցնում է իր կանոնական նշանակութիւնը:

Գարնան ժամանակ ցորենի ցրվելու պատճառը նրա փչանալն է, որի առաջն շատ հեշտ կարելի է առնել: — Պէտք է կանոն դնել, որ երեք տարի իւրաքանչիւր տարվայ ցորենը առանձին սեղեղակներում պահվեն, իսկ երբ աւելանալու լինի չորրորդ տարվանը՝ այն ժամանակ կարելի կը լինի ժողովրդին կամ ծախել, որպէս զի չը փչանայ և նրա տեղ ցնել չորրորդ տարվանը, իսկ երբ աւելնալու լինի հինգերորդ տարվանը՝ այն ժամանակ պիտի ծախել երկրորդ տարվանը և նրա տեղ ցնել հինգերորդին և այսպէս շարունակ շրջառութեան մէջ զնել շտեմարանի պահպանութեան ձևը, եթէ պէտք է լինի, նոյն իսկ տարուց տարի: Այս ձևը կը պահպանի շտեմարանի խկական նըշանակութիւնը:

Աւելացնել պէտք է և այն, որ կանոնաւոր հըս կողմերին պէտք է լինի կառավարչներին վրա, որպէս զի նրանք ձիւն հաշով ստանան տուրքը, — նմանաւ, ամու, քաւորի և իրանց հասուցանելը ականջի յետը չը գցեն:

Այդ մի քանի նկատողութիւնները անելով հասարակական շտեմարանների գրութեան մասին, յոյս ունեմ որ ձեռք կառնին հարկաւոր միջոցները, որպէս զի մեր գիւղացիների ծանր գրութեան մի փոքր աւելի կանոնաւոր օգնութիւն կարելի լինի ցոյց տալ:

Թ. Խոջ.

րանց ընտրելուց յետոյ, իրանք իրանց հաստատութիւնն են առաջարկել:

Հոկտեմբերի 5-ին, Թիֆլիսի Ալեքսանդրեան սպիտակ յոգուտ ու կինայի օր. դպրոցի կայացրած ժողովրդական դրօսանքից զուտ արդիւնը դրայցել է, ինչպէս հաղորդում է «ԿԱՅԻՑ» լրագիրը, 1.242 ր. 60 կոպէկ:

«ՈՍՈՑԻ» լրագիրը հաղորդում է հետեալը. «Ի նկատի ունենալով, որ շատ աշխարհական անձինք դամբանակարներ են խօսում հանդուցեալների վրա, թիմական հողեր կառավարութիւնը կարգադրեց, որ արգելի աշխարհականներին այդպիսի ձուեր խօսելու:»

ժողովրդական լուսաւորութեան միջնորդութիւնը հրամանագրեց բոլոր թէ կառավարական և թէ մասնաւոր միջնակարգ ուսումնարանների տեսուչներին, թոյլ տալ կանանց դաս տալու միմայն սկզբի չորս դասաւանդում:

ՆԼԻՍՍԱՎԵՏՊՈԼԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այնտեղի հայոց դպրոցները մինչև այժմ էլ չեն բացվում, մի քանի դժուարութիւնների պատճառով:

Առաջիկայ նոյեմբեր ամսի 8-ին նշանակված ԹԻՖԼԻՍԻ Գաղաստանական Պալատում «Մշակի» խմբագիր Գրիգոր Արծրունու և այդ լրագրի աշխատակիցների փառա Նիգարայի և Ասատուր Շարիբեկովի գործը, որով երեքն էլ մեղադրվում են Վարաքլիայի նախկին անտառապետ Ա. Կորգանովի զէմ յողաւածներ գրելու: Յոյս ունեցը որ այս անգամ զոնէ պ. Կորգանով և Շարիբեկով կը ներկայանան նշանակված օրը Թիֆլիսի Գաղաստանական Պալատը և դարձեալ, ինչպէս երկու անգամ արել են, իրանց բացակայութեամբ պատճառ չեն լինի գործի կրկին յետաձգման:

Լուսմ երբ որ մեր յայտնի հեղինակ-վկայաբող Պերճ Պառչանց շուտով հրատարակելու է Երեսունամ տարեկան իր յայտնի «Սոս և Վարդիթեր» վէպը: Այդ վէպը հրատարակելու է բաժանորդագրութեամբ:

Հոկտեմբերի 8-ին կողմանակ գիւղատնտեսական ընկերութեան խորհուրդը իր նիստում, որին մասնակցում էին և Թիֆլիսի դուռայի մի քանի ձայնաւորները, քննութեան երթարկեց Թիֆլիսում ցոյցահանալու բանալու հարցը: «ԿԱՅԻՑ» լրագիրը լսել է, որ նոյն հարցը կը քննվի շուտով և Թիֆլիսի դուռայում:

Այս համարի հետ ուղարկում ենք Թիֆլիսի մեր բաժանորդներին քաղաքային ընտրական լրացուցիչ ցուցակները:

Թ. Խոջ.

Թ. Խոջ.

Թ. Խոջ.

Թ. Խոջ.

Թ. Խոջ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՆԳՈՒՅ ՉԵՐՉՈՒՆ ԶԱՌԸ

Մինչ մի կողմից Բոլորիսյան տեղի են ունենում ընտրություններ ազգային մեծ ժողովի համար, մինչ զորս հետ միասին բարձր կարգաբար ստանում է Բոլորիսյան կանաչան կողմերում անսովոր ամենքի հետ, և յայտարարելով որ Ռուսաստանը չէ ընդունում եղած ընտրությունները, մինչ ընտրված պատգամաւորներից 420-ի կառավարչական կուսակցութեան պատկանելը տեղի կրիտիկան— հետաքրքրական է դարձնում բոլորիսյան խնդրի լուծումը, մինչդեռ միև կողմից Բ. Գուսար զորք է կենտրոնացնում Էրզրումում և Արարատաշտում, և Աւարո-Ունգարիան էլ Տիսայի բերանով hands off է ստում բոլորիսյան հարցի մէջ խառնվող սեռութիւններին, միև կողմից ընդհանուր ազմուկը և իրաւանցումը եւս պատկանում է անզուպ Չերչիլը, Սալըբըրի կարիքների այդ տարազուկ անդամը իր ճառով, իր այդ ճառի մէջ յայտնած մտքերով... Չերչիլի այդ ճառը ընդհանուր ազմուկ է յարուցել եւրոպական մամուլի և հասարակաց կարծիքի մէջ: Եւ այդ աւելի ազդու է ճէնց այն պատճառով, որ անգլիական կառավարութիւնը վերջին շրջանում ցոյց էր տալիս, որ ինքը տրամադիր է աւելի չէ զ ուր լինելու, որ ցանկութիւն չունի անմիջ ապէս խառնվելու հետ. ու արեւելքի այն հարցերի մէջ, որոնք անմիջ ապէս իր շահերին չեն դիպում, քանի որ բազմանք և Պոլսը ներկայումս ուղղակի կերպով չեն ազդում Մեծ-Բրիտանիայի և նրա անկախ շահերին: Վրայ մտնանք որ համայնքների ժողովում արմատականները աւելի ու աւելի շօշափելի են սկսում կացուցանել այն նոր քաղաքականութիւնը, որ պէտք է բռնէ անգլիական հնաման քաղաքականութեան տեղը և որի հետ արդէն ծանօթացրիք մեր ընթերցողներին: Բայց հանդամանքները մի փոքր փոխվեցան, և հանդամանքներին նայող Սալըբըրի կարիքները Չերչիլի բերանով նորից պարզեց իր անկողը Բալկանի վերաբերութեամբ... Աստորին իր միտքը յայտնեց Տիսայի բերանով և Անգլիան ոչ միայն իր անկախութիւնը յայտնեց Աւարո-Ունգարիային, այլ և առաջին քայլից յետոյ երկրորդ քայլը անելու համար, Չերչիլը, քաղաքական այս նուրբ միջոցին, լծուղանց զարկ է վիճենա... Չերչիլը վիճենա է եկել—այդ բանը, ինչ կողմից էլ որ վերցնենք, չէ կարող ազդեցութիւն չունենալ ներքին տրամադրութիւնների և արտաքին ցանկութիւնների վրա: Սակայն, որպէս զի կարելի լինի ճշգրտեմամբ պարզել Անգլիայի բուն կողմը, և Չերչիլի վիճենա պատճառ հետեանքները, Տիսայի ճառից յետոյ մտնանք, հարկաւոր է նախ ծանօթանալ նոյն իսկ Չերչիլի այն ճառի հետ, որի մէջ նա պարզեց անգլիական կառավարութեան այժմեան տրամադրութիւնը: Չերչիլը խօսեց մի պահպանողական միտքերի մէջ, որին ներկայ էին աւելի քան երեսուն հազար մարդ: Իր երկար ճառի մէջ, որը տեղեց ժամ ու կեսից աւելի, խօսելով պարամունտական, բանտարական, եկեղեցական, դիւքստանտական, հողային, վարչական, հարկաւոր, պետական և, վերջապէս, իրանդիպի հողաւորին, և ինքնավարական ծանօթվելու ինդիքների մասին, և ըստ Վրացուցի «խտաժողովների էնցիկլոպեդիա» կազմելուց յետոյ, անցնելով Մեծ-Բրիտանիայի արտաքին քաղաքականութեանը, Չերչիլը ասաց. «... Հաստատով վերաբերվել դէպի միջազգային գործերը, տարաբաղաբար, չեմ կարող: Բոլորիսյան դրութիւնը, աւելի քան մի ուրիշ լայն, ծանր կերպարանք է աւելի: Անցնալ ստորակ պահանջ, լորդ Սալըբըրին, որ արտաքին գործերի միջնորդ էր, հիմք ունէր կարծելու, որ Արևելեան-Բոսնիայի և Բոլորիսյան միասնալը իշխան Ալեքսանդրի կառավարութեան ներքոյ, կը տանի դէպի խաղաղ և անկախ դրութիւն, սակայն Արևելեան հարցին խաղաղ և վերջնական լուծումը: Այդ յարկերը բոլորն էլ այժմ օդն են ցնդել: Տեղի ունեցած դատարարութիւնը մեծ զարկ տուց իշխան Ալեքսանդրի կառավարչական հեղինակութեանը, և իսկ Բոլորիսյան նրա յարգելի պետին, նախ քան այդ երկիրը մի հաստատ դրութեան մէջ գտնուէր: Երկրպագուս Բոլորիսյանի ինչպէս և Սերբիայի ու Ռումինիայի ազատութիւնը և անկախութիւնը փոստիկ մէջ են: Այդ նշանաւոր խնդրը դէպի իրան է դարձնում մեր երկրի ուշադրութիւնը, և այն ուժգին կերպով

կարծիք կայ, որ Անգլիան, նոյն իսկ հեղինակութեան ունեցող և ազդեցիկ անձանց հասկացողութեամբ, չունի անմիջական շահ յուր կողմից: Այդ հարցաքննելով, իմ կարծիքով, իրաւացի չէ: Անգլիան տածում է համակրութիւն դէպի դաւանական ազգերի անկախութիւնը և ազատութիւնը, և այդ զգացումները արմատացած է մեր պատմութեան մէջ և գարծել է մեր հայրենիքի հնաման քաղաքականութեան համար մի ղեկավարող ոյժ: Այդ համակրութեան վրա հիմնված քաղաքականութիւնը ունի աւելի խորը նշանակութիւն, քան թէ շատերը կարծում են: Եւրոպայի շատ ազգերը իրանց վայելած ազատութեան համար շատ բանով պարտական են Անգլիային: Գլխաւորապէս Անգլիայի ջանքերովը Գերմանիան և Նիդերլանդիան ազատվեցան սպանիացոց ֆրիւզպոս ինգուարի և Ֆրանսիացոց Լուդովիկոս XIV-ի բռնութիւններից: Անգլիայի ջանքերի շնորհիւ Եւրոպայի ազատութիւնը փրկվեցաւ: Նապոլեոնի աւերակութիւնից: Մեր ժամանակներում, Անգլիան թէ ուղղակի մասնակցութեամբ և թէ բարոյական աջակցութեամբ մեծ նպաստ ցոյց տուց Գերմանիայի և իտալիայի պատմութիւնը հաստատ հիմքերի վրա դնելու գործին... Ժամանակները և հանգամանքները փոխվում են, և այն քաղաքականութիւնը, որը պիտանի էր յայտնի պայմաններում, կարող է պահանջել նոր յարմարութիւններ համաձայն նոր հանդամանքներին:

Մի քանի ժամանակ առաջ Գերմանիան և Աւարո-Ունգարիան մեծ նշանակութիւն էլ չէին տալիս քաղաքական ազատութեանը... Անգլիայի վրա ընկաւ օրինակ լինելու և ճանապարհ ցոյց տալու պատճառով, բայց վտանգաւոր պարտաւորութիւնը: Այդպէս էր լորդ Պալմերստոնի ժամանակները, բայց ժամանակները փոխվեցան և Ռուսիայի միջնորդի ճառից (որ մեծը տպեցինք մեր լրագրի № 111-ի մէջ) երևում է, որ բազմանշանակ երկրների և ազգերի ազատութիւնը և անկախութիւնը կարծում է մի կենսական և նշանաւոր ինչպէս Աւարո-Ունգարական կայսրութեան քաղաքականութեան համար: Այսպիսի հանդամանքներում կարող է պատահել, որ Անգլիան պատմի և հաւատով կը զիջանի այդ պետութեան միջազգային գործերի վերաբերելով առաջին տեղը... Կարելի չէ կայ կառավարելու, որ Բերլինի դաշնագրի ազատարար քաղաքականութիւնը ամենայն ջանքով կը պահպանուի... Կարող էր հաստատացած լինել մի բանի մէջ, — այն բանի մէջ, որ թագուհու քաղաքականութեան մէջ տեղի չի ունենալ յանկարծական և նշանաւոր չեղումն արտաքին քաղաքականութեան այն ղեկավար սկզբունքներից, որոնց մասին ես խօսում էի, և որոնք, համարեա կրէք զար, որոշ և աչքի ընկնող կերպով յայտնի են կայսրացանում բրիտանական քաղաքականութեան ընթացքը: Եւրոպայում կան պետութիւններ, որոնք սրտով ցանկանում են պատերազմների առաջին առնել և պահպանել խաղաղութիւնը, բաւականանալով իրանց ունեցածով և դերազանցելով ներքին դարգացման և կուլտուրական յառաջդիմութեան գործը: Կան այնպիսի պետութիւններ, որոնք այս կամ այն պատճառով — կարիք չը կայ որոշելու թէ ինչ պատճառով — արտապայտում են ցաւակցութեան արժանի ճգնաժամեր դէպի պատերազմական շարժումները և գործունէութիւնը: Բրիտանական կառավարութեան վրա պարզեք կայ գործ դնելու բարդ միջոցները պահպանելու ամենաբարեկամական յարաբերութիւններ բոլոր պետութիւնների հետ և ձեռքեց չը թողնելու ոչ մի դէպք բարեկամական օրինակներ և խորհուրդներ տալու համար, ազգայնական թշնամութիւնները թուլացնելու և միջազգային դժուարութիւնները լուծելու վերաբերութեամբ: Բայց երբ առաջ կը գան նշանաւոր մի և նոյն ժամանակ վտանգաւոր հանդամանքներ, սրտեք կը ստիպեն նորին մեծութիւնը թագուհու կառավարութիւնը ընտրութիւն անելու, այն ժամանակ, անկասկած, Անգլիայի համակրութիւնը, և թէ ճարտար լինի, նոյն իսկ ևս անպարտաւար կը դառնայ դէպի այն պետութիւնների կողմը, որոնք ցանկանում են Եւրոպայի խաղաղութիւնը և ազատութիւնը... Մեր քաղաքականութիւնը այնպիսի հանդամանքներում պէտք է լինի որոշ և հաստատ... Ես մեծ յայտարարեմ խաղաղութիւնը, որը այնքան ձեռնուտ է բոլոր ազգերին, և անհրաժեշտ բրիտանական պետութեան զարգացմանը...»

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Ֆրանսիական լրագրիները հաղորդում են, որ Սօֆիայից եկած տեղեկութիւններից երևում է, որ կառավարչական կուսակցութիւնը արմատական կուսակցութեան հետ վճռել է նորից ընտրել իշխան Ալեքսանդրին, իսկ եթէ այդ բանը չի յաջողի Եւրոպայի հորձու, այն ժամանակ Բոլորիսյան կը հրատարակվի հանրապետութիւնը: «Republique Francaise» լրագրում տպած է մի յօդուած եղիպոսական հարցի մասին, որի մէջ ասված է ՚ի միջի այլոց. «Եղիպոսոց միշտ պէտք է մնայ Եւրոպայի միջազգային համակարգի մասին: Ֆրեյսիներէ ջանք է գործ դնում պետութիւններին համապետելու այդպիսի քայլ անելու համար: միայն Անգլիան կը լինի, որ չի համաձայնի այդ մտքի հետ. Ֆրանսիան պէտք է այդ բանի մէջ զլիւսուր դերը յանձն առնի»:

— Եւրոպական լրագրիները, իբրև լուր, հաղորդում են, որ իբրև թէ անգլիական արտաքին գործերի միջնորդ իրախայն ուղարկեց պետութիւններին մի յայտարար, որով հրաւիրում է նոյն նպատակ Բոլորիսյան և ազատել նրան ծանր դժուարութիւններից և խառնակութիւններից:

— Լորդ Չերչիլի ճանապարհորդութիւնը շարունակում է զբաղեցնել թէ Աստորիայում և թէ Գերմանիայում նոյն իսկ, հասարակաց կարծիքը: Այդ ճանապարհորդութիւնը, ինչպէս երևում է արտասահմանի լրագրիների սուսած տեղեկութիւններից, կատարվում է ծպտեալ կերպով և Չերչիլը ճանապարհորդում է ծպտեալ կերպով: Սպենսեր անուն սակ: Սպենսեր անուն սակ ծածկված Չերչիլը եղել է Բերլինում, Գրեզնիցում, և ապա Վիեննայում:

— Ռեյտերի գործակալութիւնը հեռագրում է Զիլիպոյից հետեւալը. «Եթէ անարխիստները, Պարսոնս, Սոյալս, Ֆրիլին, Լենդ, Էնկել, Շլար և Ֆիշեր մեղադրվեցան սպանութեան մէջ և դատաւարութեան մասին պատժի: Նրանք կը կախվեն դեկտեմբերի 3-ին»:

— Պոլսի անգլիական նախկին դեսպան Ռօբինսոնի որդին նշանակված է Սօֆիայի անգլիական դեսպանատան քարտուղար:

ԻՍԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ֆրանսիական «Temps» լրագրի Կ. Պոլսի թղթիկից է միջի այլոց գրում է հետեւալը: «Էյս շատ անգամ առթիւ եմ ունեցել մտանալի անել այստեղի գրաքննիչների օտարոտի վիճակների վրա, որոնց կնիքները են այստեղի հրատարակվող լրագրիները, գրքերը և յարստեանակ ներկայացումները: Վերջին ժամանակները գրաքննիչը արգելեց իտալական «Վալբլա» օպերայի ներկայացումը: Անտանտանայի թէ արդեօք ցնցուրան օպերայի մուգիկայի թէ բովանդակութեան է դէմ: Այդ դեռ ոչինչ. նոյն ցնցուրան արգելեց Օսմանիան իտալական մէջ Գանտիի «Աստուածային կոմիդիայի» մուտքը, այն հիման վրա, որ այդ գիրքը «ճաղրում է բոլոր կրօնները»:

— Վիեննայում մի երիտասարդ ղեկավարական «Ֆոն» օրիորդով ծանօթացաւ մի օրիորդի հետ, որը նոյնպէս արիտասարդ ընտանիքից էր, սիրահարվեցաւ նրա վրա, նշանվեցաւ և պատվեցաւ: Հարսանիքի երեկոյեան, նորահարսի հետ մի դժբաղդութիւն պատահեց: Նորահարսի բերանը զարգաւոր կնիք առանցիկը յանկարծ վայր ընկան բերանից: Նորահարսի սիրելի փոքրիկ չորստեան չունը նկատեց այդ բերանն առաւ վայր ընկած առանցիկը և փախաւ: Նորահարսը սարսափեցաւ... և որչի միջոց չը գտաւ այդ անչարտար դրութիւնից դուրս գալու, բայց եթէ ուշաժամի լինէր... Սիրահարված փեսան խելոյն գրկեց սիրելի ամուսնուհին և սկսեց նրան համբուրել ամենաչելքով կերպով:

— Որոնք եմ ես, փոխառ խեղճ նորահարսը: — Ահնոց կղիք, քո ամուսնու գրկում, ասաց նորահարսը: — Ատուած իմ, այս ինչ է պատահել ինձ հետ, աւելաբար խեղճ նորահարսը... Այդ ժամանակ միայն հիւսիքը նկատեցին նորահարսի անասամ բերանը, և չունը, սրը դուսն մտա կանգնած հարտ կերպով բռնել էր բերանում ամուսնուհին... Փեսան ինչպէս ընկաւ բարկալով վրա... — Որպիսի թշուառութիւն, ասաց սարսափելով նորահարսը: — Ո՛հ, այս այնքան սարսափելի է, որ դրա համար մարդ իր մազերը կը քանդի, բացակայեցի նորահարսան և կանգնելով ձեռքի մի շարժումով զով պոկեց իր գլխից կ և դժ մազերը... Հիւրերի ընդհանուր ծիծաղը յաջորդեց գորան...»

Բումինիայի թագուհին, որը յայտնի է գրականութեան մէջ կարմէն Սիլվա պեպլուզովի, այս օրերս լոյս է ընծայելու իր շարադրութիւնների մի նոր հատորը:

— Այս օրերս հրատարակվեցաւ իշխան Ալեքսանդրի կառավարութեան պատմութիւնը, գերմաներէն լեզուով, «Եթնամյա կառավարութիւն» («Siebenjährige Regierung») վերնագրով:

— Մի ուսու լրագրում տպեցաւ հետեւալ յայտարարութիւնը. «Լինա, Ֆեոկլա, երկու որդոց հետ, որոնցից մէկը չորս տարեկան, իսկ փոքրը 9 ամսական, սեպտեմբերի 26-ին փախաւ»: Ստորագրած է. Սակար Գուրակի:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՍՏՈՒՄՆԵՐ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՑ

ԲՈՒԹԱՐԵՍ, 8 հոկտեմբերի Կեռ. հաւանականութիւն կայ որ Բոլորիսյան կը գրավի ուսանորդ: Բայց նախ քան զիսկ այդ առաջին միջոցին, Ռուսաստանը, ինչպէս երևում է մտադիր է սպասել: Ինչ և ինչ, տարակոյս չը կայ որ Ռուսաստանը ոչ մի կերպ չէ կարող պայմանաւորվել այժմեան միջխտութեան հետ: Անա ինչ պատճառով կատարուս ցանկութիւն չունի Սօֆիա վերադառնալ. բայց Պետերբուրգում, այնու ամենայնիս, համոզված են, որ նրա ներկայութիւնը այնտեղ անհրաժեշտ է: Սակայն ուսաց ազնետներից ոչ մէկը Տիրնօլօ չի դնայ: Յարաբերութիւնները լաւացնելու համար Ռուսաստանի առաջին պայմանը կը լինի, ինչպէս կարծում են, այժմեան միջխտութեան տեղ մի այնպիսի միջխտութիւն դնել, որը կը ցանկանայ գործել առանց յետին մտքերի և Ռուսաստանի նպատակներին համաձայն: Այդպիսի միջխտութեան առաջին գործը պէտք է լինի ՚ի հարկէ, առ ոչինչ համարել վերջին ընտրութիւնները, և նոր ընտրութիւններ նշանակել: Բայց առաջին իշխան ընտրելու համար, և ժամանակն էլ նոյնպէս նշանակել, երբ պետութիւնների մէջ համաձայնութիւն կը կայանայ կանգնեցող վերաբերութեամբ: Այդպիսի ճնշման տակ կամ ՚ի նկատի առնելով միջամտութեան ուղղակի սպառնալիքը, բոլորիսյան միջխտութիւնը, մինչև ազգային մեծ ժողովի կայանալը, կը դիմանի, ինչպէս ենթադրում են, մի տեղ մի որչիլին: Սակայն, աւելի հաւանական է, եթէ միայն անպատկառ անցքեր չեն պատահի, որ միջխտութիւնը կը սպասի ժողովի բացվելուն, նրան իր խաղաղութիւնները վերադարձնելու նպատակով: Ռուսաց շրջաններում կարծում են, որ ուսաց նպատակներին համապատասխան միջխտութիւն կարող է այդ ժամանակամիջոցում կազմակերպված լինել և որ ժողովի անդամները խնայարկով քաղաքական անհրաժեշտութեան առաջ կը վերադառնան իրանց անըրը: Վերջին ընտրութիւնների մասին այդ շրջանների կարծիքն այն է, որ որովհետև Ռուսաստանի կողմնակիցները ամեն տեղ յետ կանգնեցին ճայն ստալուց կամ վտանգի ենթարկվեցին, այդ պատճառով կառավարութեան համար անկասկած ապահոված էր միջամտութիւնը: Մասաւառը որ լեթ բոլորիսյան միջխտութիւնը ընտրութիւնների օրինակաւորութիւնը պայտուցանում է սահմանադրութեան վրա մասնաշարջ օմանելով, կարելի է նոյնպէս պայտուցանել, որ ինամակարութիւնը կազմակերպվեցաւ ոչ-համաձայն սահմանադրութեան, որը պահանջում է որ ինամակարութիւնը կազմակերպված լինի նախկին միջխտութիւնից, այն ինչ այդ օրէնքը չը գործադրեցին ոչ Ստամբուլում և ոչ Մուսկուրովի վերաբերութեամբ: Օրինակներն ազատելու վերաբերմամբ ուսանողներին ներումն են, որ ոչինչ պատճառ չը կար նրանց հայածելու համար, որովհետև Ստամբուլով պետական յեղափոխութեան մասնակցութեան ներումն են յայտնել օգոստոսի 24-ին և վերջինիս գործողութիւնները հաստատեց իշխան Ալեքսանդր: Լճով քաղաքում ասում են, որ Աստորիան հաղորդեց բոլորիսյան կառավարութեանը, որ ինքը, այնքան Աստորիան, ամենին չի պաշտպանի իշխանի վերադարձնելու վերաբերելու առաջարկութիւնները: ՊԵՏԵՐԲՈՒՐ, 8 հոկտեմբերի Գուսնայի այս օրվայ նիստում կարգացվեցաւ Պետերբուրգի քաղաքապետի հաղորդագրութիւնը, որ հոկտեմբերի 12-ին տեղի կունենայ Բարձրագոյն ներկայութեամբ փառաց արձանի հանդիսաւոր օժտումը, որը կանգնեցրած է Կովտիլովիկի պատկերով վերա, Տրօնցի տաճարի մօտ, ՚ի յիշատակ անցնելու պատերազմի: Բացի Գվարդիայի զօրքից հանդիսին ներկայ կը լինի և զանազան բաժնիներից կազմված մի խումբ, որը արդիացած կը լինի Ռուսաստանի դանազան կողմերից կանգնած 1,000 զինուորային, որոնք մասնակցել են անցեալ պատերազմի մէջ, 1,000 հողի ու Գէորգի ջանաչեք կողմներից, և մօտ 600 սպաններից: Գուսնայի մեծագույն 12 հազար բուրլի սպանների և ղեկավարների ընդունելութեան համար: Միջխտական մասնաժողովը սահմանեց հետեւեալ ժամանակաւոր կանոնները. արտասահմանի թիթեղը, որը բերվում է այնպիսի անօթների պատրաստելու համար, սրտեղով պէտք է արտասահման նախկին միջերկրի, լճով է տրվում ներմուծելու, ներքին գործածութեան համար, առանց մաքրի, միջնայ պէտք է ներկայայնել մաքրաստանը մաքրի քանակութեան հաստատ ապահովանող գրասենյակին: Եթէ մինչև գրասենյակը յետ վերցնելու ժամանակամիջոցի անցնելը, թիթեղը իբրևնախթի միջերկրի պարտականող անօթ չի արտասահման, այն ժամանակ,

գրաւ տուողից կը պահանջվի գրաւի փոխարէն մարտը որը այլ ևս չի վերագրանալի:

ՅՈՒՐԻՃԵՎՈՒՅՑ 8 հոկտեմբերի: Բազմաթիւ կառավարութիւնը խտրութեամբ է վերաբերում և ևնթարկում է մարմնական պատիժները ուսուսանողներին:

ԲՈՒՄԱՐԷՍ: 8 հոկտեմբերի: Բազմաթիւ գրաւումը Ռուսաստանի ձեռքով պետութիւնների կողմից ընդգրկուած չի հանդիպի, աչքի առաջ ունենալով, որ Ռուսաստանը երաշխաւորութիւններ է տալիս:

ՅՈՒՐԻՃԵՎՈՒՅՑ 8 հոկտեմբերի: Այսօր, ժամի 2-ին, բարձր կառավարող զուգահեռ Բուլղարից և Լուսնային կայսրի վրայով ուղևորվեցաւ ուղղակի դէպի Սօֆիա: Գաղան էֆէնդին Սօֆիա եկաւ վճարական հրահանգներով Բ. Կրան կողմից, որոնցով պահանջուած է, որ Ազգային մեծ ժողովը գումարումը յետաձգվի, այնու ամենայնիւ բազմաթիւ խնամակալները և մինիստրները պատրաստուած են Տրնօլօ գնալու: Հաւատացնում են, որ դիպլոմատական գործակալներից ոչ ոք այնտեղ գնալու չէ:

ՊԵՏԵՐՅՈՒՆԻՑ: 9 հոկտեմբերի: «Journal de St. Petersbourg» կարսերի և Փոնդերի վերջին տատանման առիթով ասում է, որ զփուար է պարզել բարձրագույն յուզված արամարտութիւնը, բազմաթիւ գործերը այնպիսի դրութեան մէջ չեն, որպէս զի կարողանային խանգարել խաղաղութիւնը, բոլոր պետութիւնները ընդունում են, որ Ռուսաստանը պէտք է տիրապետող ազգեցութիւն ունենայ Բալթիկայի մէջ, նոյն բանը խտրութեան է և արեւմտեան մասով ամենալաւ մասը, ի բաց չառնելով և անգլիական լրագիրները: Այդպիսի պայմանների մէջ բազմաթիւ ձգնաժամը կարելի է սահմանափակ համարել, և ոչինչ առիթ չը կայ երկուց կրելու, որ դրա հետ կապ ունեցող բազմաթիւ հարցերը չեն կարող լուծվել խաղաղ կերպով: Ինչ որ վերաբերում է բազմաթիւ կան կառավարիչներին, պէտք է յոյս ունենալ, որ նոքա կը հասկանան անհրաժեշտութեան դրութիւնը: Վերջումը լրագիրը ասում է: «Մենք չենք թափանցել կայսրական կարգի մտադրութիւնների մէջ, մենք չը գիտենք թէ ինչ միջոցներն են ուղում նա դիմել, որպէս զի իր ցանկութիւններին լուծվեն տայ, բայց մենք գիտենք, որ նրա չափաւորութիւնը մի նոր ապացոյց է, որ նա հաստատ կամը ունի նպատակին համեմու համար, և որ նա ունի վերջնական յայտողութեան մեծ երաշխաւորութիւններ, այն բանի համար, որ չը զգայ յուզվելու և անցքերի ընթացքը արագացնելու կարիքը»:

ՍՈՖԻԱ, 9 հոկտեմբերի: Չը նայելով Ռուսաստանի պահանջներին, ձերբակալված օֆիցերները կենթարկվին զինուորական դատաստանի: Չըրակալված բոլոր օֆիցերներին թիւը 84 է: Ստամբուլով և Մուսկովով պահանջները կարավելովից որ սա հրատարական տայ մինիստրութիւնից, բայց կարավելով պատասխանից որ ոչ թէ ինչին, այլ նրանք հեռացրած կը լինեն: Այդ առիթով խնամակալութեան անդամներին մէջ մրկալի տեսարաններ պատահեցան:

ԼՕՄՊԱՍԱՆԿԱՍ, 9 հոկտեմբերի, Գեներալ Կառլաբարս ուղևորվեց այսօր դէպի Սօֆիա:

ԼՕՆԻՕՆ, 9 հոկտեմբերի: Անգլիական բանկը բարձրացրեց դիվիդենդը 3 1/2% մինչև 4%:

ՊԱՏԱՍԻԱՆՆԵՐ

ԱՆԿՄԱՆԿՆԵՐՈՒՄ: Ստեփան Գալթուրիչով, Մեր լրագրի վերջին համարը ձեռ ուղարկվեցաւ, բայց խնդրում ենք ձեզ իմաց տուէք մեզ թէ ձեր համարից չէք ստացել «Մշակը» ձեր թիֆլիս դուրս գալուց յետոյ:

ԹԻՖԼԻՍ, Ա. Օ. Մամաւոր խօսակցութիւնը յայտնի տեսակի մարդկանց հետ ոչ մեզ, ոչ էլ հասարակութեանը հետաքրքրել չեն կարող: Եթէ տպէնք էլ ձեր յոգուածը, այդ մասը չի տպվի: Մենք գիտենք որ կան մարդիկ, որոնք մամաւոր խօսակցութեան մէջ ընդունվին հակառակ մտքեր են յայտնում, քան թէ տպագրութեան մէջ և չեն կարող չը խոնարհվել «Մշակի» յայտնած մտքերի առջև:

ԱՆԱՅՅԱՆ, Ա. Ա. «Մշակին» շատ տարինք աշխատակցելուց յետոյ, դուք նորերում մեր մի յոգուածի առիթով մեզ դէմ նամակ էք տպել մի հակառակ լեթիւր: Այժմ ստացանք «Մշակի» խմբագրին ուղղված բռուն և ոգևորված համակրութիւն արտայայտող ձեր նամակը: Կամենում էք որ տպէնք «Մշակի» մէջ ձեր այդ նամակը:

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, Հոկտեմբերի 13-ին

Հայոց դրամատիական Ակումբի գերատեսնական խումբը Ամերային թատրոնում կը ներկայացնէ, առաջին անգամ

I

ՋՈՂԻ ՓՈՒՍՐԷՆ ՋՈՂ

Գրամա 3 արարուածով, Հեղ. Գիւլաշենկոփ

II

ՀԻՆ ՄԱՔԵՄԱՏԻԿՈՍ

Վողբիլի 1 արարուածով

Սկիզբն է 8 ժամին: Տոմարները կարելի է ստանալ թատրոնի կասայում: 1—1

ԿՕՓԷ ՄՕԿԿՕ
Ս. ՍԻՈՒ և ԸՆԿ.
(Ա. 4907) 30—50 (2)

Լոյս տեսան և վաճառվում են Կենտրոնական գրավաճառանոցում Ս. Մանդրինսկի Ռուսաց լեզուի դասագիրքը առաջին և երկրորդ տարուայ համար և այդ դասագիրքը գործ ածելու համար առաջնորդութիւնը «Ռուսաց լեզուի դասատուութեան եղանակ» վերնագրով: Առաջինը արժէ 25 կոպ. երկրորդը—60 կոպէկ:

ՅՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱԻԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
N. PAQUET ET COM.
Կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ.
Չորեքշաբթի, Հոկտեմբերի 15-ին, ՄԻՆԳՐԵԼԻԱ (MINGRELIE) շոգնաւոր, նաւապետ ԺԻԲՈՒՆ (GIBOIN) դուրս կը գնայ Բաթումից դէպի Տրապիզոն, Օրգոն, Սամսոն, Կ. Պոլիս և Մարսէլը: Տեղեկութիւնների մասին պէտք է դիմել ընկերութեան գործակալներին. Բաթումում պ. Գարանիսին և Թիֆլիսում պ. Բէնիօն, նախկին Արժուների դպրէտում, № 103.

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES
PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.
ՅՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱԻԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)
Կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ:
Հինգշաբթի, 16 հոկտեմբերի, ԲԱԹՈՒՄԻՅ զուրս կը գնայ շոգնաւոր MENDOSA (ՄԷՆԴՈՋԱ) դէպի Կ. Պոլիս և Զմիւռնիա և յարակցելով Նաֆա, Պորտ-Սայիդ և Ալեքսանդրիա գնացող ընկերութեան շոգնաւորի հետ:
Տեղեկութիւնների մասին պէտք է դիմել ԲԱԹՈՒՄ և ԲԱԳՈՒՄ պ. պ. ԲՈՒՐԿԿԶԱՐԻՆ և ԸՆԿ. իսկ ԹԻՖԼԻՍԻՄ ԳԵՈՐԳ ԼԵՋՈՒԲԵԱՆ ԼԵՋՈՒԲԵԱՆՑԻՆ: 2—3

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

Պատիւ ունեն յայտնելու, որ ուսերէնից հայերէն բառարանը օգտատուի 10-ին յանձնվեցաւ արպարանին: Բաժանորդագրութիւնը շարունակվելու է մինչև մարտի մէկը: Ստորագրվել ցանկացողները թող բարեհաճեն դիմել թիֆլիս պ. պ. Յակոբ Տիգրանեանցին, Մոսկու թատրոնային, Գրիգոր Զարբուզեանցին (ուսուցիչ) և Լևոն Մէլք-Աղամանցին: Բագո՞ւ պ. Ալեքսանդր Միրիանեանցին (Աւետար. բանկում): Ալեքսանդր պ. պ. Մկրտիչ Արաբաշեանցին: Ալեքսանդր պ. պ. Յովհաննէս Մաթաթեանցին: Միական դպրոցների ուսուցիչները կարող են բաժանորդագրել (5 ռ.) վճարել ամսական մի մի բուրդի: Այսուհետև ինձ կորելի է դիմել հետևեալ հասցեով՝ Эривань Инспектору Армянской Духовной Семинарии Доктору Абесолому Иоаннисянцъ.

Արխողով Յովհաննիսեանց 9—10

Ն Ա Չ Ո Ւ Ե Կ Չ Ի Ռ

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս Ի Ա Ռ Ե Ի Տ Ր Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Կ Ա Յ Ի

ց1-ն Հոկտեմբերի 1886

Table with 4 columns: Description, Debit (Թիֆլիսում), Credit (Բազուայ բաժն.), Balance (Ընդամենը). Rows include various financial items like interest, dividends, and salaries.

*) Բողոքուած մտրակներից վճանները, որոնք կարող են տեղի ունենալ, ծածկելու համար յատկացրած է առանձին գումար... 131,233—08